

illas dumtaxat inviſendas ſelegimus, quarum panẽ juris Imperium tranſgrediuntur, & quæ veluti regiæ, capitalesque Urbes, unde ad reliqua univerſi juris Regna leges, atque ſtatuta aſſatim confluunt, ac derivantur communi literatorum ſuffragio recensentur, Contractuum ſcilicet in genere, ac Teſtamentorum notiones; quibus ſi decretoria fax poſtmodum admoveatur, facilior deinde ad Contractus in particulari, ultimamque voluntatum ſpecies aditus pateſcet. Res profecto eſt (ut Sapientum nullus inſiciabitur) utilitate plena, majeſtate conſpicua, atque apicibus Juris exuberans, quam diſcutiunt Theologi ad 2. 2. *Angelici Præceptoris quæſt. 61. Juris periti, tum Ceſarei, tum Regnicolæ ad plurimos titulos Communis Juris, & Municipalis noſtri; Canoniſtæ itidem ad varios Sacrorum Canonum titulos, & tandem Theo-Juriſtæ noſtri Sánchez, Molina, Delugo, Leſius, Oñate, Haunoldus, Gibalinus, & alii;* quos jam ſejunctim, jam conſertim, prout occaſo tulerit, interpellabimus: ac primo quidem loco ſelectiores de Contractibus in genere, & Teſtamentis quaſtiones hic dabimus; poſtea de Contractibus in particulari, Deo auſpice, & vita comite, in communem lucem daturi.

PRÆLIMINARIS

ELUCIDATIO,

UBI PRIMA JURISPRUDENTIÆ ELEMENTA,

quorum notitia proſus neceſſaria eſt ad Contractuum;

imò & univerſi Juris diſciplinam, compendio expenduntur.

QUONIAM tractatus, quem in præſenti auſpicamur, non ſolum omnibus aliis utilior, celebriorque, verumetiam velut Regia clavis ad Juris Provinciam facile aperiendam, & peragranda, totamque Jurisprudentiæ regionem tranſcendens, jure merito à primæ notæ Interpretibus pronuntiatur; ſubindeque in illius decurſu paſſim uſurpentur quam plurima

no-

nomina, ac vocabula, quorum agnata ſignificatio, ac proprietas utriuſque Juris candidatos penitus ſubterſugit, & prætervolat, illorumque fœda ignorantia identidem hærentes, diſſicultatum, ac ſententiarum ſenſum neſcitum penetrant, aut percipiunt; ideo opera pretium me ſaturum reputavi, ſi in ipſo diſputationum veſtibulo in Tyronum obſequium, prima Jurisprudentiæ elementa, & verborum ſignificationem, qua in univerſo Jure frequentius offenduntur, hic brevi calamo præmitterem, ac præregerem. Nam ut optimè Ulpianus *Leg. 1. in principio. ff. de juſt. & Jur. Juri operam daturum prius noſſe oportet, unde nomen juris deſcendat.* Et ut ait Div. Iſidorus: *Niſi enim nomen rei ſcierit, cognitio rerum perit.* Quod proſpicuens Ulpianus ipſe inquit: *Leg. 1. ff. Si certum petatur. Bene eſt priuſquam ad verborum interpretationem perveniamus, pauca de ipſius ſignificatione tituli referre.* Profecto quanti momenti ſit in ſcientia Civili nominum ac vocum intelligentia, inde aperte liquet, quod ſerè omnes Juris-Conſulti ſimul ac Ediſtum aliquod proponunt, ſtatim ad verborum interpretationem adpropertant; quod non modo in Ediſtis, ſed etiam in cæteris ſerè omnibus Juris Tractatibus ipſis ſolemne eſt.

Cæterum non ſolum vocum intelligentiam, verum etiam compendioſam notitiam aliquorum hic dabimus; eorum ſcilicet tractatum, quorum aliquam lucem proſus neceſſariam eſſe arbitramur, ad pleniorẽ de Teſtamentis, & Contractibus ſcientiam comparandam, ut de *Dominio, Actionibus, & Obligationibus, Præſcriptionibus, & Poſſeſſionibus*, ita tamen, ut brevitati conſulentes perſtrictam ſolum illorum limina ſalutem.

§. I.
JUSTITIA, JUS, ET
Dominium explanantur.

I JUSTITIA ſumitur 1. pro complexo omnium virtutum: ita Matthæi 5. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quam Scribarum & Pharifeorum, &c.* Et ibidem: *Beati qui eſuriunt, & ſitiant*

juſtitiam. Secundò pro humilitate, juxta illud Chriſti Domini Matthæi 3. *Sic nos oportet implere omnem juſtitiam.* Tertio pro charitate, & gratia ſanctificante, qua qui gaudet, dicitur *juſtus*. 4. proprie, & ſtrictè prout ad nos atinet, accipitur pro una ex quatuor Virtutibus Cardinalibus, & quam deſignavit Ulpianus

A2

nus

nus *Leg. 1. de Just. & Jur.* Et Justinianus *Instit. de Just. & Jur.* in principio: *Constitans; & perpetuas voluntas Jus suum unicuique tribuendi.*

2. Facultas illa, quæ Justitiam docet, dicitur *Jurisprudencia*; ejus præcepta in universum tria sunt, nempe, *Justè vivere, Alteram non ledere, Jus suum cuique tribuere.* Dividitur Justitia 1. in Distributivam, & Commutativam: *Distributiva* est, quæ distribuit commoda, vel onera communia inter partes communitatis; sive quæ respicit æqualitatem totius ad partes juxta partium merita, & æqualitatem præmii. *Commutativa* est, quæ respicit æqualitatem rei ad rem inter partes; & hæc versatur in Commutationibus, & Contractibus. In Justitia Distributiva respicitur æqualitas secundum proportionem geometricam, hoc est, quod si dentur duo v.g. quorum unus habeat merita ut quatuor, & alius ut octo, tunc in distributione præmiorum, secundus debet accipere præmium duplo majus; quam primus. Justitia Commutativa respicit æqualitatem secundum proportionem arithmeticam, nempe, rei ad rem. Secundò dividitur Justitia in *Particularem, & Generalem, seu Legalem*: prima est, quæ comparat partes inter se. Secunda, quæ partes comparat cum toto,

ut quemlibet Civem cum Republica, Subditum cum Communitate; utrum hæc Justitia inter se specie differant? vel ad dentur aliæ species præter has? Doctores exagitant, nostrique Institutui examinare non est.

3. Justitiæ objectum est *Jus*, subindeque Justitia plene dignosci nequit, nisi prius Juris natura dignoscatur. Jus igitur multiplici acceptione usurpatur: nam primò sanitur *Jus pro Legge*; & sic dividitur in *Jus naturale, Gentium, & Civile*. *Jus naturale* est, quod *natura docet omnia animalia*. *Jus gentium*, quod *commune est toti hominum generi, & quo omnes gentes tacita conventionione reguntur*. *Jus Civile* est *illud, quod proprium est cuilibet Civitatis, ac Reipublicæ*. Hoc *Jus Civile*, vel est *Scriptum*, vel *non scriptum*. Hoc secundum est, quod consuetudine inductum est, vigetque traditione: *Scriptum*, quod vulgo dicitur *Lex*.

4. Sed quia diversa fuit Legum origo, diversis etiam nominibus indigitatur *Lex*: nam ea, quæ ab universo populo oriebatur solemnino nomenclatione appellabatur *Lex*; ea verò quæ à Plebe ortum traxit, dicitur *Plebiscitum*, quæ à Senatu, *Senatusconsultum*; quæ à Principe, *Principis placitum*, quæ à Prætoribus, vel à Illibus Cæribus (sic dic-

ti-

ti, quia *ades*, sive domus tuebantur, & quia *Carribus* infedentes per Civitatem vehebantur) *Edictum*, & tandem quæ manebant à Jurisconsultis, quibus datum erat, & lites decidere, & ex Jure responderi, dicuntur *Responsa Jurisprudendum*.

5. *Lex strictè talis*, est: *Præceptum permanens ordinatum ad bonum commune legitima auctoritate latum, sufficienterque promulgatum*. Hoc *Jus*, sive hæc *lex* dividitur in *Divinum*, quod est à Deo, & *Humanum*, quod est ab homine. *Humanum* ulterius dividitur in *Canonicum*, seu *Ecclesiasticum*, quod est ab *Ecclesiis*, vel ejus Capite, & in *Seculare*, quod est à *Republica*, vel *Principe Sæulari*. Ulterius hoc *Jus Sæulare*, vel est *Imperiale*, quod antonomastice dicitur *Jus Civile*, & *Commune*: vel est *Regium*, nimirum, quod est proprium, & municipale cujuslibet Regni.

6. Secundò sanitur *Jus pro Jusso*, & *Honesto*. Tertiò pro qualibet sententia lata in judicio, seu foro Judiciali, sicque *Jus dicere*, idem est, ac *sententiam proferre*. Quartò pro foro Judiciali; in quo sensu *vocare aliquem in jus* idem est ac *citare in judicio*. Quintò pro legitima potestate, super re aliqua obtinenda, quod *Jus*, seu potestas vocatur *Suitas*, eo quod rem supra quam cadit tale *Jus*, facit *me-*

5
diatè, vel immediatè *suam*, seu subditam personæ in qua est tale *Jus*. Præterea *Jus* dividitur ex parte termini in *Jus ad rem*, & *Jus in re*. *Jus ad rem* est, quod non tribuit actionem ad rem ipsam, & ex Jure responderi, dicuntur *Responsa Jurisprudendum*.
7. *Lex strictè talis*, est: *Præceptum permanens ordinatum ad bonum commune legitima auctoritate latum, sufficienterque promulgatum*. Hoc *Jus*, sive hæc *lex* dividitur in *Divinum*, quod est à Deo, & *Humanum*, quod est ab homine. *Humanum* ulterius dividitur in *Canonicum*, seu *Ecclesiasticum*, quod est ab *Ecclesiis*, vel ejus Capite, & in *Seculare*, quod est à *Republica*, vel *Principe Sæulari*. Ulterius hoc *Jus Sæulare*, vel est *Imperiale*, quod antonomastice dicitur *Jus Civile*, & *Commune*: vel est *Regium*, nimirum, quod est proprium, & municipale cujuslibet Regni.

7. *Dominium* igitur in tota sua latitudine definitur: *Jus, & potestas disponendi de re aliqua tamquam sibi subjècta*. Aliud est *Dominium jurisdictionis*, & aliud *proprietas*: primum est, potestas gubernativa, quæ subdividitur in *Ecclesiasticam, & Sæcularem*, tenditque in bonum spirituale, vel temporale subditorum. *Dominium proprietatis* est; *Jus disponendi de re aliqua tamquam sibi subjècta*. Aliud est *proprium commune*. Et hoc *dominium strictè loquendo*, dicitur *Jus in re*. Aliter dividitur *Dominium in Altum*, seu *Supremum, & Vassum*, seu *Particulare*. *Altum* est, quod in ordine ad bonum commune habet *Principes*, ut talis, vel *Republica* super bonis privatorum. *Vassum* verò dicitur

ci-

éitur. quod quisvis privatus habet super bonis suis, atque etiam Princeps, ut persona particularis.

8 Insuper, Dominium, vel est solum *Directum*, seu *Solius proprietatis*, vel solum *Utile*, si ve *Ususfructus*, vel *Plenum*. Dominium solum *Directum* est, quo quis habet proprietatem rei, sine emolumentis, & fructibus illius, ut Dominus *Emphyteusis*, & *Feudi*. *Dominium utile* est, quo quis habet usufructus rei sine proprietate; ut quod datur in *Emphyteuta*, & *Feudatario*. *Plenum*, quo habetur utrumque, quale habet, qui rem suam sibi retinet.

9 *Ususfructus* est *Jus utendi*, fruendi *re aliqua* *salva* ejus *substantia*: alius est *Legalis*, *Conventionalis* alius. Primus est, qui à lege inducitur, ut quem habet *Pater* in bonis adventitiiis *Filii*. Secundus est, qui oritur ex contractu: *Ufus* est *Jus utendi* re aliqua, in propriam dumtaxat commodum. Alius est *Ufus juris*, nempe, *Jus ad usum*, seu potestas utendi re aliqua; alius *Ufus facti*, & est ipse actus utendi; uterque est separabilis à dominio, non solum in rebus usu non consumptibilibus, ut sunt equus, liber, &c. fed etiam in rebus, quæ unico usu consumuntur; ut ciBUS, & potus: quia licet in his jus ad usum sit jus ad disponen-

dum de re, illamque destruendam, est tamen hoc jus revocabile, & dependens à voluntate aliena, ut evenit in quovis Religioso in particulari, & in communi Franciscanorum.

10 Deinde inter nudum usum, & usufructum mediat *Habitatio*: nam usus nudus non potest in alium transferri absque domini placito; ut verò dum conceditur domus ad habitandum, potest ille cui conceditur, eam locare, quin hoc sit strictè usufructus; hæc enim locatio finitur morte ejus, cui dumtaxat concessa fuit habitatio; usufructus autem cessat ex aliis capitibus, ut habetur §. *Sed si cui. Inst. de Usu, & habitatione*. Denique *Servitus* est subjectio, qua res unius alteri personæ, aut illius rebus servire compellitur: potestque esse, vel *Personalis*, ut si concedatur servus ut alteri in aliquo ministerio famuletur: vel *Realis* cum res unius servire adstringitur rei alterius, vel *Mixta* ex persona, & re. Quilibet ex ipsis potest esse vel *positiva*, ut si per tuum fundum decurrere debeat aqua alterius fundi; vel *negativa*, ut si obligeris non elevare domum, ne domui alterius officiat: utraque demum vel est *Urbana*, quæ ad res Urbis pertinet, vel *Rusticana*, quæ ad agros atinet.

11 Dominium rerum quinque

que modis acquiritur: primò *jure gentium*, & etiam *jure nature*, supposita rerum divisione *jure gentium* introducta: sic res derelicta, & quæ nullius domini est, fit primi occupantis. Secundò ex *ultima voluntate*: sic acquirunt hæres, & Legatarius. Tertio *ab intestato*, & *jure successione*: sic filius acquirit bona patris præmorientis, & c. contra.

Quartò ex *donatione*, sub qua Justinianus intelligit omnem Contractum. Quintò *Jure Civili*, seu *ex vi Legis*; & sic acquiritur aliquid *Fisco* in pœnam delicti; & sic etiam possessor bonæ fidei per *Præscriptionem*, & *Usucapionem*. Circa hos modos acquirendi dominium plura habentur variis titulis, *Inlucrorum*, *Digestorum*, & *Codicis*.

12 *Usucapio*, strictè loquendo, est: *Acquisitio domini rei alienæ ex legitima ipsius rei possessione*. *Præscriptio* est ipsa exceptio orta ex *Usucapione*, qua se defendere potest *Usucapiens*: communiter tamen pro eodem usurpantur *Usurpatio*, & *Præscriptio*. Ad *Usucapionem*, & *Præscriptionem* tria omnino requiruntur, nempe, *Bona fides*, *Tempus*, & *Possessio*: *Bona fides* est, qua possidens credit errore involuntario, se justè possidere rem, quam suam judicat ob alioquem titulum, quem justum existimat, qui dicitur *Titulus colora-*

tus; quod si deficiat hic titulus, dicitur *Possessor male fidei*. Tituli autem plures sunt, veluti *exempto*, *donato*, &c.

13 Secundò requiritur ad *præscriptionem* lapsus temporis à *Lege* statuti, quod tempus dividitur in *brevè*, *longum*, *longissimum*, & *immemorabile*. Primum est, tempus decennio minus. Secundum inter præsentés sunt anni decem, inter absentes verò viginti. Tertium est, spatium triginta, vel quadraginta annorum. Quartum dicitur tempus, cujus initium non est in memoria senum.

14 Tertio tandem requiritur ad *præscriptionem* *Possessio* (qua à *pedum* *positione* dicitur) quæ vel potest esse *Facti*, seu *Aspirans*, quæ nihil aliud est, quam ipsam occupatio rei; vel potest esse *Juris*, seu *Juridica*, quæ est *sentio rei vera*, vel *facta*, *animò*, & *corpore*, cum *juris adminiculo*: & ad hanc possessionem tria requiruntur. Primum, *titulus*, seu *jus*. Secundum, *animus possidendi*. Tertium, *apprehensio corporalis*, vel ipsius rei, vel alicujus instrumenti, ut *Clavis*, *Scripturæ*, &c. & tunc dicitur possessio *Civilis*. Tandem possessio dicitur *Civilissima*, nimirum quando ex dispositione *Juris* absque actu aliquo, sive vero, sive factò, in eo & cum ignorantia ipsius possidentis acquir-

tur ipsi possessio; ut evenit in Majoratu, cujus possessio acquiritur successoribus a puncto mortis prædecessoris, etiam si successor prorsus ignoret.

§. II.
NATURA CONTRACTUUM
in particulari breviter
perstringitur.

ETSI Disp. 1. Sect. 2. cum de Contractibus erit sermo, illorum divisiones expendemus; quia tamen de illis non in particulari, sed generaliter inibi sumis acturi, placuit hic aliqualem noticiam Contractuum in particulari præmittere, ut si in eorum nomina incidere evenerit, illorum ignorance non hæreamus.

16 Prima ergo in Contractibus species *promissio* est, quæ universaliter sumpta, est *voluntas efficax, qua quis se obligat alteri ad aliquid, & sic accepta imbibitur in omni Contractu*. Promissio verò strictè, & ut constituit speciem Contractus, est, *Promissio acceptata donandi aliquam rem*. Hæc promissio ante acceptationem dicitur *Pollicitatio*, quæ definitur *Solius offerentis promissio*. Ipsa verò sollicitatio ad promissionem dicitur *Stipulatio lata*. Stipulatio verò strictè est, promissio, & accep-

ratio præcedente sollicitatione per illam interrogationem; *Promittis?* & subsequuta acceptatione hoc pacto: *Promitto*: ille qui promittit dicitur *Promissor*, & ille in cuius favorem fit promissio, dicitur *Promissarius*.

17 *Donatio*, cujus ethymon est *doni datio*, est *Contractus lucrativus, quo transfertur plenum dominium rei in alium*: qui donat dicitur *Donans*, illi verò cui donatur, dicitur *Donatarius*. Donatio alia est *Simplex*, quæ fit nullo præcedente beneficio; alia *Remuneratoria*, seu *Antidotalis*, quæ fit ex gratitudine. Item alia est *Absoluta*, & *Inter vivos*, quæ semel facta, est irrevocabilis, alia *Caussa mortis*, quæ solum concepitur pro casu mortis, & quæ, dum mors non intervenit, revocabilis est. Alia demum est *Non prohibita*, alia verò *Prohibita*, quia eam Lex prohibet, ut donatio inter *Virum, & Uxorem*.

18 *Emptio, & Venditio* est unicus Contractus, licet duplici semper nomine circumferatur, definiturque: *Contractus onerosus de re pro pretio tradenda*. Venditio potest fieri causâ necessitatis, & ad solam sustentationem, & tunc dicitur *Naturalis*, vel ob questum, & lucrum, & dicitur *Artificialis*; & hæc potest fieri: vel vendendo carius rem, quam vilis quis emit, ab-

que

que ulla rei mutatione, ut communiter faciunt mercatores; & tunc est negotiatio *Stricta*, Hispanicè *Trato*, y *Contrato*, quæ jure Canonico interdicta est Clericis. Vel potest vendi res melior effecta, & immutata propter curam, & operam emptoris: tunc que est *negotiatio lata, & imperfecta*, nulli prohibita. Retrovenditio est quando venditor iterum emit rem ipsam, quam vendidit: quod si fiat vi pacti præcedentis, est Contractus illicitus, qui Hispanicè vocatur *Mobatra*.

19 *Monopolium* dicitur machinatio mercatorum, ut vendant aliquid ipsi soli, aut certo pretio; estque Contractus illicitus, puniturque poena proferentis bonorum, & perpetuo exilio. ex Leg. Unica C. de Monopolis. *Locatio, & Conductio* sunt unicus Contractus, quo res ad usum, & fructum alteri conceditur pretio; sive ad certum, sive ad incertum tempus. Qui dat rem, & pretium accipit, dicitur *Locator*; qui accipit rem, & dat pretium, dicitur *Conductor*. *Superficies*, seu Contractus *Superficiarius* est, quo *Dominus directus alienus soli superficiesem concedit alteri pro pretio, vel sine illo ad edificandum, vel plantandum, retento sibi dominio proprietatis*. Qui accipit tale jus ad usum, dicitur *Superficiarius*.

20 *Emphyteusis* est Contractus

quo pro aliqua pensione, seu canone conceditur alteri dominium utile rei immobilis ad certum tempus. Qui rem concedit, dicitur *Dominus directus*: nam apud se retinet dominium directum; qui accipit rem, dicitur *Dominus utilis, Emphyteuta, Emphyteutarius, & Colonus*. Quod si hic dominus utilis det eandem rem alteri per modum Emphyteusis, talis Contractus dicitur *Libellus*, seu Contractus *Libellarius*, differtur ab Emphyteusi, quia in hoc dominus directus transfert dominium utile, retento sibi dominio directo, quod nequit dari in Libello. Si verò Emphyteuta non solvit canonem, seu pensionem tribus continuis annis, incidit in *commissum*, id est, admittitur Jus Emphyteuticum, atque etiam meliorationes rei Emphyteuticæ.

21 *Feudum* est Contractus, quo dominus directus tradit alteri dominium perpetuum utile rei immobilis sub onere fidelitatis, observant: res feudalis traditur per *Investituram*, quæ proprie loquendo solum est solemnis possessio rei. Dicitur etiam Investitura facta, quando possessio solum datur per traditionem aliqujus rei, ut gladii, vexilli, &c. Qui tradit, dicitur *dominus directus*: qui accipit feudum, dicitur *Feudatarius, Vassallus, &*

Beneficiarius. Propter renovationem, vel feudi, vel emphyteusis præstiti solet quinquagesima pars pretii, quæ vocatur *Laudemium*, juxta *leg. ultim. C. de jur. Emphyt.*

22 **Commodatum** est Contractus lucrativus, quo alteri conceditur usus rei ad certum tempus. **Precarium** est Contractus lucrativus, quo conceditur usus rei revocabiliter ad nutum concedentis. Res ipsa commoda data, vel Precario concessa, dicitur **Commodatum**, vel **Precarium**. **Mutuum** est Contractus, per quem traditur res, constans numero, pondere, vel mensura, ut statim fiat accipientis, præfixoque tempore reddatur eadem in genere, non in specie. (Ubi opportune nota, quod in præsi Juris, genus idem est, ac inter Logicos species; & species idem est, ac individuum.) Qui rem mutuo tradit, dicitur **Mutuans**, seu **Mutuator**; qui eam accipit, vocatur **Mutuatarius**.

23 **Usura**, seu **Contractus Usurarius** est Mutuum cum pacto dandi aliquid supra fortem; id est, supra illam quantitatem, quam mutuo accipit; quod si hoc detur ratione mutui præcisè, est Contractus omni Jure illicitus: solum enim potest accipi aliquid licite ultra fortem ratione lucri cessantis, dampni emergentis, vel ipsius fortis periculi. Ip-

sa quantitas, quæ supra fortem solvitur, dicitur *Usura*; & semper ac solvitur solum ratione dilata solutionis est illicita; si vero fiat prætextu gratitudinis, vel alio quopiam, dicitur *Usura palinata*. Huc pertinet **Mons pietatis**, qui est **Aceruus pecunie**, publicè deputatus ad mutuandum indigentibus, & dicitur **purus**, id est, pure pietatis, in quo nihil peticur supra fortem: dicitur **Mixtus**; in quo aliquid supra fortem petitur. **Mons hic pietatis** datur in pluribus Civitatibus, & ad filios erigendos hortatur Episcopi.

24 **Cambium** est commutatio pecunie, pro pecunia. Qui primò dat, **Campfor**, qui primò accipit, vocatur **Campforarius**. **Census** est specialis emptio, & venditio Juris ad pensiones annuas. **Emens** dicitur **Censualista**, vendens, dicitur **Censualarius**, ipsa vero res, quæ subjicitur censui, dicitur **Censita**. **Depositum** est Contractus, per quem traditur alicui res custodienda, donec domino repenti restituat. Si res quæ deponitur sit litigiosa, cujus dominus dubitatur, tunc depositum dicitur **sequestratum**, quod si hoc fiat auctoritate Judicis, vocatur **necessarium**: si vero fiat ex conventionione partium litigantium, vocatur **voluntarium**. Qui tradit rem custodiendam, dicitur **Depositòr**, qui

illam accipit, dicitur **Depositarius**.

25 **Societas**, seu **Contractus Societatis** est, quo duo, vel plures ex pacto conveniunt, ita ut ex utraq; parte contribuatur pecunia ad commune lucrum, vel ex parte unius socii pecunia, & ex parte alterius opera, vel utrinque solum opera; in hoc contractu *fortis periculum*, hoc est pecunia, est penes illam conferentem. Huic contractui addi solent alii duo, **Primum Assuratiõis**, quo alter socius pro pretio suscipit in se totum periculum fortis. Secundus, quo idem emit ab alio socio jus ad lucrum majus incertum, pro jure certo ad minus. V. g. *Do tibi centum, ut eis negotiis utriusque nostrum*. Hæc est **Societas pura**, in qua periculum fortis, & jus ad lucrum sunt nobis paria. Si tunc spes probabilis lucri est ad triginta, v. g. in quovis anno, ex quibus mea erunt quindecim, sed cedo tibi quinque ex his quindecim, ut tu unicuiq; subeas periculum fortis, & nullo evento pereat mihi in toto, neque in parte; tunc contractui societatis accedit contractus *assuratiõis*, quod si ulterius cedant tibi alia quinque, ut tribuas mihi quinque certa quovis anno; tunc datur tertius contractus, & totum hoc solemnè nomenclatione vocatur **Contractus trium pacto-**

§. III. EXPENDUNTUR ALII Contractus, quasi Contractus, Distrahus, & Retrahus.

26 **SPONSALIA**, seu **Contractus Sponsalitiis** est, mutua promissio acceptata futuri matrimonii. **Matrimonium** est, Contractus per quem persone habiles transferunt ad invicem jus ad corporis traditionem. Hic Contractus elevatus fuit à Christo Domino in Sacramentum. **Dos** est, Contractus quo uxor aliquid tribuens marito, cum deinde obligat ad subeunda onera matrimonii; id quod traditur etiam dicitur **Dos**. **Arba** verò **nuptialis**, seu **Sponsalitia largitas**, quæ etiam dicitur **Donatio ante nuptias**, vel **propter nuptias**, est, qua maritus dotat uxorem etiam ipsius matrimonii oneris intuitu: hæc **Arba** excedere nequit decimam partem bonorum mariti attempto Jure Hispano.

27 **Simonia** est Contractus attentatus, & omni jure prohibitus de re spirituali, aut illi annexa pro pretio. **Mandatium** est Contractus, quo quis alteri gratis suas operas concedit; ad exequendum gratis quicquid alius injunxerit. Is in cujus fa-

vorem fit, dicitur *Mandans*, & qui facit, dicitur *Mandatarius*. *Negotiorum geſtio* eſt, quaſi Contractus, quo aliquis obligatur ſine mandato, ſed ſolum ex præſumpta voluntate alterius, ejus utilitati proſpicere; ac negotia gerere, qui ideo dicitur *Negotiorum geſtor*. *Permutatio* eſt, Contractus in quo una res traditur pro alia. *Tranſaſtio* eſt, conventio reciproca de re dubia, & litigioſa, quaſi Hiſpanicè dicitur *Compoſition*. *Compromiſſum* eſt, Contractus quo aliqui ſe obligant ſequi alterius ſententiam, & vocantur *Compromiſſarii*.

28 *Tutela* eſt quaſi contractus mandati ad tuendum pupillum. *Cura* eſt, poteſtas ad tuendum puberem, prodigum, vel furioſum. Pro cuius intelligentia norandum eſt, quod pueri, & puellæ uſque ad ſeptennium vocantur *Infantes*. Pueri autem uſque ad decimum quartum annum, & puellæ uſque ad duodecimum dicuntur *Impuberes*. Et uſque ad vigefimum quintum appellantur *Puberes*, ſeu *Minores*. Infantibus ergo, & impuberibus (qui etiam dicuntur pupilli) datur *Tutor*, & *Tutela*; Minoribus verò datur *Curator*, & *Cura*, Curator item datur furioſis, & prodigiſ.

29 Alii Contractus dantur, qui dicuntur *Subſidiarii*, eo quod adſciantur ad majorem

ſtimitatem contractus principalis. Et ideo etiam dicuntur *Cautiones*, & ſunt primò *Juramentum* de ſtando contractui, & dicitur *Cautio juratoria*. Secundò: *Fidejuſſio*, qua quis ſe obligat ad ſolvendum, quod alius debet, ſi ille non ſolverit. Tertio: *Pignus*, quo aliquis obligat alteri ad ſecuritatem debiti rem mobilem. Quarto: *Hypotheca*, qua res immobilis alteri obligatur ad ſecuritatem debiti. Si addatur alius Contractus, de eo quod pignus fiat creditoris, ſi præfixo tempore debitor non ſolvat, tunc dicitur *Pactum legis commiſſoria*, quod in pignore eſt prohibitus: quod ſi pignus vel res Hypotheca ſubjecta detur cum facultate, ut ea utatur, vel fruatur creditor ob pecuniam mutuò acceptam, quin uſufructus computetur in fortem, talis Contractus dicitur *Antierſus*, eſtque uſurarius.

30 *Diſtraſtus*, multipliciter ſumitur: latè pro alienatione rei, ſicque *rem diſtrahere*, idem eſt, ac rem ex pacto amittere. Propriè tamen loquendo diſtraſtus eſt, *reſolutio prioris contractus*, & *ejus obligationis extinctio*. Fitque primò per *Solutionem*, quaſi eſt primæ obligationis impletio. Secundò, *per gratuitam condonationem debiti*, qua creditor donat rem debitori, ceditque juri, quod ad illam

ha-

habebat. Tertio per *Acceptilationem*, quaſi eſt remiſſio debiti perinde, ac ſi illius ſolutio accepta eſſet; ſitque his vel ſimilibus verbis ex parte debitoris: *Acceptum habes, quòd debeo?* Si reſpondeat creditor, *Habeo*, fit *Acceptilatio*: alia acceptilatio dicitur *Aquiliana*, quaſi ſebat proluxa nimis verborum formula ab Aquilio Præſecto contexta.

31 Quarto fit per *Compenſationem*, quaſi eſt quadam Commutatio debiti, & crediti; ut ſi tibi debeam quinque ex mutuo, & tu debeas mihi alia quinque ex vendito, & unum debitum per aliam compenſando ab utraque obligatione mutuo liberemur. Quinto fit *Diſtraſtus* per *Novationem*, quaſi eſt mutatio prioris obligationis in aliam. Fit quadrupliciter. Primò, per mutationem Contractus, ſubſtituendo novum contractum loco primi. Secundò, roborando obligationem per exhibitionem fidejuſſoris. Tertio, mutando rem obligatam: ut ſi obligata erat domus, & obligatio tranſferatur in fundum. Quarto, per mutationem perſonæ, ſi debitor ſubroget pro ſe creditori alium, qui in ſe ſuam obligationem ſuſcipiat tanquam principalis (nam alioqui erit fidejuſſor) & hæc Novatio dicitur *delegatio debiti*.

32 *Retraſtus* univerſim ſumptus, eſt, *Jus alicui competens*

elucidatio.
ad reſcindendam obligationem anteriori contractui faciendam. Attento jure communi, ſere omnes retractus in deſuetudinem abierunt. De Jure noſtro Municipali Hiſpano triplex datur retractus. Primus *ſanguinis*, & eſt Jus conſeſſum conſanguineo ad reſcindendam alienationem, vel venditionem rei immobilis habitæ a ſuis majoribus oblato eodem pretio, quod pro illa datum fuerat ab extraneo: quod quidem fieri debet intra novem dies immediatos poſt venditionem factam extraneo: quod ſi proximior conſanguineus nolit retrahere, competit retractus alteri conſanguineo, qui ei immediate cognitionis ordine ſuccedit. Secundus eſt, *retractus ſocietatis*, nimirum, cum aliquis focus vendit partem, quam habet jure communi indiviſam, tunc poteſt alius focus venditionem talis partis reſcindere, oblato eodem pretio, ut ipſe ſibi partem illam habeat. Tertius eſt, retractus *Civitatis*, ſeu boni communis ad acquirendum triticum, frumentum, &c. oblato pretio, quod pro eo datum erat.

§. IV.
EXPLICANTUR ACTIONES,
 & obligationes, quae
 ex Contractibus
 oriuntur.

ACTIO civiliter, & prout
 ad usum forensem restringitur,
 quadrupliciter in Jure usurpar-
 tur. Primò latissime dicitur de
 lite omni, & causa, sive ea Ci-
 vilis sit, sive Criminalis, in qua
 ferè semper utitur verbum accu-
 sationis *ex leg. penult. ff. Si ex
 nox. caus. agat. leg. final. ff. de
 Privileg. delict. leg. 1. de Crimin.
 Stell. leg. 8. ff. de Accus. leg. 4.
 C. de Etendo.* Secundò minus
 late: nomine actionis compre-
 henduntur omnes causae pecuniar-
 riae, sive judicia omnia civilia;
 non solum ordinaria, sed etiam
 extraordinaria, interdicta, præ-
 judicia, stipulationes pratoriae,
 quae vicem actionum habent, ut
 damni infecti, & legatorum, &c.
*ex leg. Actiones 37. ff. de Obligat.
 & Actionib. leg. Actiones 34. leg.
 Pecunia 178. §. 2. ff. de Verb. signifi.*

34 Tertio pro genere
 communi *in rem, & in perso-
 nam;* ita tamen ne contineat in-
 terdicta, præjudicia, cognitio-
 nes, & stipulationes pratorias.
*Leg. Sed & hæc 35. leg. Non so-
 lum 39. ff. de Procur. Et dicta
 leg. 178. §. 2. ff. de Verb. signifi.*

Quartò tandem strictissime, ita
 ut solum denotet actionem in
 personam, ex dicta leg. *Pecunia*
 178. §. 2. *de Verb. signif.* Et leg.
*Actio 28. ff. de Actionib. & Obli-
 gat.* Et tunc contradistinguitur à
 petitione, qua actio in rem sig-
 nificatur, ut in formula Scipu-
 lationis Aquilianæ in §. 2. *Inst. Quibus mod. obligat. tollitur.*
*Leg. Et uno 18. §. 1. ff. de Ac-
 ceptil.* Ex his quatuor acceptio-
 nibus, ea quae secundo loco ex-
 plicata est, universaliter dicitur
 actio, & est objectum totius ju-
 ris privati, & quam in presenti
 expendemus.

35 Actio igitur genericè
 sumpta, definitur à Justiniano;
*fus persequendi in judicio quod
 sibi debetur.* Ejus effectus est, pe-
 titio in judicio. Actiones quæ-
 dam sunt *in rem,* & quædam
in personam; actio in rem, vel rea-
 lis dicitur vindicativa, seu vin-
 dicatio rei, oriturque ex domi-
 nio perfecto actuali, quod quis
 habet respectu rei: unde imme-
 diatè, & directè respicit rem ip-
 sam, eamque persequitur quo-
 cumque ierit: atque idè dicitur
 rei *persecutoria.* Actio *in per-
 sonam,* quæ etiam dicitur *con-
 ditio,* oritur à dominio poten-
 tiali, & inchoato, quod com-
 munitè dicitur *fus ad rem,* im-
 mediatè, & directè respicit per-
 sonam, quam persequitur, ut
 adquirat rem suam, vel in ge-
 ne.

tere, vel in specie, vel in pre-
 tior.

36 Secundò: actiones quæ-
 dam dicuntur *Bonæ fidei;* quæ-
 dam *stricti juris.* Actiones *Bonæ
 fidei* dicuntur non idèò, quia
 in eis debet servari bona fides,
 nam bona fides etiam servatur
 in actionibus stricti juris; sed
 idèò dicuntur bonæ fidei, quia
 in eis maxime attendi debet bona
 fides inter contrahentes, &
 potest Judex in illis multa deci-
 dere *ex Equo, & bono.* Actiones
 stricti Juris, quæ etiam *Præ-
 scriptis verbis* dicuntur, sunt illæ,
 in quibus interpretatio strictè
 ferenda est juxta contrahentium
 verba; & hæc actiones frequenter
 oriuntur ex contractibus inno-
 minatis, & aliquando etiam ex
 aliquibus nominatis.

37 Actiones bonæ fidei
 recententur à Justiniano in §. *Ac-
 tionum 28. Inst. de Act.* ibi: *Ac-
 tionum autem quædam bonæ fi-
 dei sunt, quædam stricti juris.*
 Bonæ fidei sunt hæc: *ex Empto,
 Vendito, Locato, Conducto, Ne-
 gotiorum gestorum, Mandati,
 Depositi, Pro socio, Tutela,
 Commodati, Pignoratitia, Fam-
 ilie Heresundæ,* (id est, Jus
 cuiusvis cohæredis communis
 hereditatis ut à communione re-
 cedat, & hereditate divisa sua
 vbi pars tribuat) *communi di-
 videndo* (hoc est, Jus cuiuslibet
 focii, ut fors distribuat).

*prescriptis verbis estimatoria, ex
 permutatione, hereditatis peti-
 tio, actio ex stipulatu, pro dote.*
 Utrum autem præter hæc dentur
 aliæ actiones bonæ fidei, con-
 troverterit à Juristis.

38 Tertio: actionum aliæ
 sunt *Civiles,* quæ nimirum oriun-
 tur ex dispositione legum, vel Sen-
 natus-Consultorum quales sunt
 omnes relate; aliæ sunt *Præ-
 toriæ,* seu *Honorariæ,* nimirum,
 quæ conceduntur à Prætorè, vel
 oriuntur ex aliquo edicto. Hæc
 actiones pratoriæ aliæ sunt *in
 rem,* seu *vindicative,* aliæ *ad
 rem,* sive *condictiones persona-
 les.* Vindicative sunt primò *Ac-
 tio publiciana ex aquitate à Pub-
 licio Præfecto* introducta; & est
 quam habet possessor bonæ fidei
 in rem alienam, quam possidet
 ante usucapionem; nam si post
 usucapionem possessor bonæ fi-
 dei à possessione cadat, tunc
 non competit ei Publiciana, sed
 rei vindicatio. Secundò: *Actio
 Publiciana recessoria,* & datur
 ei, qui cum absens esset, vel
 causa Reipublice, vel studii, vel
 peregrinationis, vel legationis
 Civitatis, vel causâ appellationis
 profectendæ, vel testimonii
 ferendi, vel quia in captivitate
 fuit, hoc medio tempore ejus
 res usucapta fuit ab alio, tunc
 enim potest infra annum post-
 quam reversus est, rescindere
 usucapionem.

39 Tertiò: *Actio Pauliana*, à Paulo Præfecto introducta, quæ datur creditori ad recuperandas res alienatas à debitoro in fraudem ipsius creditoris. Quartò: *Fabiana*, & *Calvisiana*, sic dictæ à suis Authoribus Fabio, & Calvisio, quæ dantur Patrono ad revocandas res, quæ in fraudem Patroni, vel ejus creditoris libertus alienavit; in qua actione veniunt fructus etiam post litem contestatam percepti. Quintò: *Serviana*, quam habet dominus fundi, vel domus in res conductoris pro mercede domus quasi pignoras. Sextò: *Quasi Serviana*, qua dominus persequitur ipsum pignus, vel hypothecam, & utraque dicitur *Hypothecaria*.

40 Actiones Prætoriz personales, seu conditiones sunt primò: *Actio de constituta pecunia*, quæ conceditur creditori adversus eam, qui promissit se soluturum debitum vel pro se, vel pro alio sine stipulatione: nam si hæc interveniat, datur *actio ex stipulata*. Secunda actio est de *Peculio*, quam habet ille, qui contraxit cum filio, vel servo ad recuperandum pretium de ipsorum peculio. Tertiò: *Actio ex jure jurando*, quæ competit creditori, qui jurat sibi aliquid deberi. Quarta: *Præjudicialis*, per quam quis intentat se esse liberum, aut servum, ingenuum,

aut liberum, aut aliquem esse suum patrem, vel filium; & hæc dicuntur *Præjudiciales*: quia in ipsis tractatur de magno præjudicio, vel quia questioni motæ præjudicant. Sexta est: *Actio personalis*, qua quis petit penam investigandam alteri ob aliquod maleficium, vel damnum. Omnes hæc actiones dici solent *Rei persequenda*, vel *persequenda persona*, vel *mixta*.

41 Ad actiones personales reducuntur *Edicta*, quæ tendunt ad consequendam, vel conservandam, vel recuperandam possessionem alicujus rei; & quæ vocantur *edicta exhibitoria*, per quæ datur possessio: *Prohibitoria* per quæ prohibetur ablatio, & *Restitutoria*, per quæ conceditur restitutio. Ulterius ad actiones Prætorias reducuntur etiam actiones *Ædilitiæ*, ita dictæ ab Ædilibus, quarum prima est *Redditoria*, quæ competit contra venditorem, ut servum, vel animal morbosum recipiat, & pretium restituat; & hæc actio durat per menses sex utiles; extenditur etiam ad rem quamlibet vitiosam ignoranter emptam: si autem venditor nollet rem vitiosam accipere, & restituere pretium, tunc conceditur emptori actio *quanto minoris*, qua potest cogere venditorem, ut tantum ex accepto pretio sibi restituat, quantum per vitium rei

rei pretium ejus minuitur: quod si venditor nec rem velit recipere, nec pretium minuere, tunc conceditur emptori *actio in factum*, quæ *actio in factum* dicitur: quæcumque nomen speciale non habens.

42 Hæc *actio in factum* dicitur quinque modis; primò: *in factum adversus judicem*, qui *litem facit suam*. Et hæc datur adversus eum, qui per imperitiam male judicavit. Secundo: *in factum de eo, quod certo loco*, & datur dum aliquid est promissum dari certo loco. Si judicium in illo loco constitui non possit, tunc introducta est à Prætoro quædam actio arbitraria, ut possit etiam in alio loco agi. Tertiò: *in factum de dolo*, & *furto eorum* quorum ministerio quis *causam*, aut *navem*, vel *stabulum exerceat*, & datur adversus eos qui præstant causam, aut navem, vel stabulum; quoniam officio malorum hominum utuntur, in duplo tenentur, quod dolo, aut furto eorum commissum est, in his rebus quas salvas fore receperunt.

43 Quartò: *in factum ex dicto Prætoris de alienatione judicii mutandi causa facta*; & datur ei, in cujus fraudem facta est alienatio eo fine, ut judicium mutet; & hæc actio plurimas habet differentias apud Interpretes. Quintò: *in factum ex jura-*

mento, per quam inquiritur: An Actor furaverit? Et hæc actio datur ei, qui cum peteret rem suam, juravit suam esse, delato sibi jure jurando ab adversario: si verò rem suam sibi traditam postea amisit, & ille, qui detulit juramentum, eam nactus sit, tunc adversus eum competit actio Publiciana, ex leg. *Eum qui. §. Si petenti. ff. de Publ. action.*

44 Insuper actiones personales, seu conditiones, tot species, nomina, & distinctiones habent, quot sunt Contractus ex quibus oriuntur: celeberrime sunt decem: de sex illarum tituli extant in Jure. Prima igitur est, *Conditio certi*, quæ competit ex quavis causa, & omni obligatione ex qua aliquid certum petitur, sive agatur ex certo contractu, sive ex leg. *Aquila*: unde conditio ista concurrens cum actione *mandati, dep. fidi*, & cæteris, ubi quid certum petitur. 2. est *conditio ex lege*, quæ locum habet, quando ex nova lege surgit obligatio, nec in eadem lege cautum est, quo genere actionum expeditur. 3. est *conditio furtiva*, quæ competit domino rei contra furem, ejusque successores ad ipsam rem persequendam, vel ejus restitutionem, quanti plurimi fuerit, postquam ablata fuit; eo quod semper fur in mora fuit. 4. est

condictio rerum amotarum, quam habet Pater, vel Marius ad recuperanda bona ipsa furto ablata, vel à Filio, vel ab Uxore, vel à Nuru.

45 5. est *condictio indebiti*, & competit ei, qui per errorem solvit alicui pecuniam indebitam, credens ei teneri, cum non teneatur, vel si à Procuratore suo soluta sit ipso ignorante. 6. est *condictio liberationis*, & datur ei, qui quod non debuit, promisit. 7. ob *causam datorum*, & locum habet ubicumque interveniunt Contractus innominati *do, ut des: do, ut facias: facio, ut facias*: nam in contractu innominato *facio, ut des*, datur actio *de dolo*. 8. ob *turpem causam*, per quam repetuntur ea, quæ data sunt alteri causâ non sequutâ, si turpitudinum sit ex parte accipientis; alioquin si turpitudinum sit ex parte dantis, & accipientis, repeti non potest; qua in pari causa turpitudinis, potior est condictio possidentis. 9. est *condictio ob causam*; & hanc habet contra alium contrahentem, qui ex parte sua contractum implevit. 10. *condictio sine causa*, quæ competit contrahenti, etiam si ex parte sua contractum non impleverit, si alius contrahens illum renuat implere. Ab aliis additur *condictio triticaria generatim*, quæ datur pro aliis omni-

bus rebus, sive mobilibus, sive immobilibus præterquam de pecunia numerata.

46 Alie infinitæ prope modum actiones dantur, quæ intimè percillere nequeunt, nisi dum ex processu agitur de Contractibus, vel quasi contractibus, delictis, vel quasi delictis, ex quibus oriuntur: ex illis celebriores præstringemus; Actio *legis Aquiliae*, quæ datur contra eum, qui vel servum, vel quadrupedem alterius occidit; & etiam contra eum cujus causâ, vel servi, vel pecudes, vel aliæ quæcumque res, aut vulnerata, aut ruptæ, aut diminutæ sunt. Actio *legis Flaviae* datur adversus eum, qui servum occultat, vel fingere facit, vel qui hominem liberum ut servum retinet. Actio *Noxalis* dicitur ea, quæ oritur ex delictis servorum: dicitur *noxalis*, vel à *noxia*, quod significat ipsum delictum, vel à *noxa*, quæ dicitur ipse delinquens, juxta carmen illud:

*Noxia delictum, delinquens
Noxa vocatur.*

47 Actio *injuriarum* competit ei, qui injuriam passus est. Actio *oneris averse* conceditur adversus eum, qui in se suscepit periculum oneris, quod submergendum est. Actio *de pauperie* competit adversus eum, cujus animal damnatum intulit contra naturam sui generis; ut si equus, aut

aut taurus non ex loci angustia, aut instigati, sed ex naturali feritate, aut calce, aut cornu aliquem percuciant. Actio *de in rem verso* datur adversus Dominum, vel Patrem, si servus, vel filius pecuniam mutuo acceptam impendant in rem Patris, vel Domini. Actio *de effusis, & ejectis* conceditur adversus eum, ex cujus habitatione aliquid effusum, vel ejectum est contra iter publicum, unde damnatum datum alicui transeunti restitutum est in duplum.

48 Actio *de rationibus distrahendis* datur pupillo ad impugnamdam rationem à Tutore redditam, qui fortè res aliquas pupilli abstulit, nec illas in libro rationis descripsit. Actio *de rebus Ecclesie venditis* datur adversus eos, qui res sacras emertunt citra formam, absque actione repetendi pretium, quod pro illis dederant. Actio *de Tig-no juncto* datur ei, cujus tignum ædificio alieno junctum est, ab eo qui existimabat suum tignum esse. Actio *de dolo* est, quæ datur adversus eum, qui dolum malum commisit in contractu; vel adversus eum, qui dolose consilium dedit, vel negotia alterius administravit, dummodo non superstit alia actio, quæ posterior reus conveniri. Actio *vi bonorum raptorum* competit ei, cui bona per vim dolo malo, & non

aliter ablata sunt. Actio *ad exhibendum* datur contra possessorem, qui dolo malo possidet, ut rem in publicum deducat, atque ita actori fiat copia eam vindicandi.

49 Actio *viae rejectæ*, quæ datur in eum, qui viam publicam rejicit, seu amovet. Actio *pluvie arcedæ* est, quæ datur contra eum, qui facit opus, vi cujus pluvia est alteri nocitura. Actio *de calumniatoribus* datur adversus eum, qui ob negotium gerendum accipit calumniosè pecuniam. Actio *coercitoria*, vel *infortoria* conceditur contra Magistrum navis, ob ea quæ vel ipse, vel alii ab ipso præpositi in navi fecerunt. Actio *funeraria* datur adversus heredem, vel possessorem bonorum defuncti pro expensis factis propter funus alterius. Actio *quod jussum est*, quæ datur contra Patrem, vel Dominum cujus jussu Filius, vel servus contraxit. Actio *quod metus causâ* datur ei, qui justo metu coactus contraxit, adversus eum, qui metum intulit.

50 Actio *servi corrupti*, non solum datur adversus eum, cujus hortatu vel consilio servus in re corruptus, vel deterioratus est; verum etiam contra eum, qui servum sollicitavit, licet bonos ejus mores non corruperit. Actio *popularis* est, quæ jus populi tuetur. Actio *tributoria* datur creditoribus, qui cum servo, aut filio fa-

milias contraxerunt in merce pecellari, ut diſtribuatut pro rata crediti inter creditores, & Dominum, ſeu Patrem illius cum quo contraxerunt: conſtat hæc actio ex §. *Introduxit. Inſt. De eo, quod cum eo.* Aliæ actiones ſunt *hereditariae*, quæ commodius expenduntur poſtea in hoc Traſtatu de Teſtamentis. Et hæc de Actionibus in communi per dicendorum intelligentia ſufficiunt.

51. Actiones *correlative ſunt obligationes*, ſubindeque tot ſunt obligationes, quot actiones. Obligatio igitur generaliter ſumpta eſt *vinculum quo ſdam juris.* Sicut igitur actio conſtituit Actorem, ita obligatio Debitorem conſtituit ſeu Reum; quod ſi plures ſint debitores, dicantur *correi*. Obligatio univerſaliter ſumpta, oritur *ex contractu, quaſi contractu, ex maleſicio, ſeu delicto, & ex quaſi delicto*, hoc eſt, quod non ſcienter, & animo nocendi ſit. Obligatio alia eſt *realis*, qua nimirum *res alicui ſubjicitur*, alia *personalis*, qua *perſona adſtringitur* ad aliquid faciendam. Si res fit alteri perſonæ obligata ad ſecuritatem, & non ad uſum, dicitur obligatio *pignoratitia*, aut *hypothecaria*.

Si verò ſit obligatio ad uſum, dicitur

ſervitus.

*** *** ***
*** *** ***

§. V.

EXCEPTIO, EVICTIO, ET

Interdictum curſum enucleantur.

52. **E**XCEPTIO immediate opponitur actioni, qua Reus ſe defendit: eſt ergo Exceptio *jus ad excludendum alium in judicio*: vel ſecundum Azonem eſt *defenſio per quam ſe Reus defendit, & tutatur ab Actore*, ac proinde actio excluditur per exceptionem; exceptio verò *per repetitionem*, quæ eſt ipſi exceptionis exclusio, ſeu exceptio exceptionis. Replicationem excludit *triplicatio*, triplicationem *quadruplicatio*, & ſic deinceps. Cæterum animadvertendum eſt, non omnem defenſionem eſſe exceptionem: nam ſi quis petit ab alio pretium pro re ipſi vendita, & iſte neget, datam fuiſſe empionem, tunc hæc non eſt exceptio, ſed *negatio intentionis*. Exceptio igitur *eſt defenſio, qua ſupponit intentionem actoris, intendit tamen locum non habere*, v.g. ſi Reus fateatur ſe emiſſe rem ab Actore; neget tamen ſe tunc pretium debere, vel quia jam ſolvit, vel quia pactum fuit, quod non niſi poſt annum eſſet ſolvendum, tunc erit exceptio.

53. Exceptio alia eſt *Preemptoria*, ſic dicta, quia actionem, vel intentionem agentis

om-

omniò perimit; talis eſt pactum de non petendo in perpetuum; jus jurandum de non agendo, &c. & hæc exceptio eſt perpetua: quia perpetuum habet effectum. Alia eſt *Dilatatoria*, nempe, quæ cauſam diſfert, hæc etiam vocatur temporalis, quæ ſolum ad tempus utilis eſt. Alia eſt *anomala*, nimirum, quæ non ſequitur normam aliarum exceptionum, *quia poteſt opponi, vel ante, vel poſt litem conſtitutionem*; ut exceptio excommunicationis, non numeratæ pecunie, non numeratæ dotis, &c.

54. Exceptiones *peremptoriae*: reſerſer à Juſtiniano omniò quinque. 1. *doli mali metus cauſa, & in factum*, quibus ſe defendit, qui aliquid promiſit, vel dolo inductus, vel metu coactus, vel errore lapſus. 2. *non numeratæ pecunie*, qua protegitur, qui pecuniam, quam accepturus erat ex contractu, non accepit. 3. *actio non petendi*, dum ſcilicet creditor pactum adrejecit de non petendo debitum. 4. *jus jurandi*, nempe, dum in cauſa dubia creditor deſert totum judicium in juramentum ipſius creditoris, qui ſanctè affirmat ſe debere, vel non debere. 5. eſt *exceptio de re judicata*, qua extinguitur actio, qua creditor agit poſt latam ſententiam. Exceptio hæc opponi non poteſt, niſi quando ſententia eſt ex ca-

dem re, ex eadem cauſa, & ex eadem perſona.

55. Exceptiones *dilatatoriae* poſſunt eſſe, vel contra ipſum Actorem opponendo illum eſſe, vel excommunicatum, vel infamem, vel ſervum, &c. vel *contra teſtes*, eo quod non ſint legitimi, aut quod ſint infædè pravaricatione, aut excommunicatione, &c. vel poteſt eſſe *de incompetencia judicii*, quæ dicitur *declinatoria*, nimirum, dum reus excipit Judicem non eſſe competentem, vel quia cauſa eſt Ecclèſiaſtica, vel quia eſt Judex ſolius Actoris, cum Actor ſequi debeat forum Rei, vel quia eſt anticus, aut conſanguineus, aut corruptus, aut quia in eadem cauſa fuit advocatus.

56. Præterea exceptio alia eſt *Civilis*, nimirum, qua oritur ex Lege, vel ex Senatusconſulto habente vim legis: talis eſt exceptio *Vellejana*, qua defendit ſe Mulier ſidejubens, & ab obligatione ſidejuſionis liberatur: & *Macedoniana*, qua protegitur Filiusfamilias, qui nuptio accepit pecuniam. Alia eſt *exceptio Prætoria*, quæ oritur ex Prætoris edicto, ut exceptio *de dolo malo*, & *quod metus cauſa*.

57. *Evictio* eſt *rei emptæ*, vel *ex alia juſta cauſa acceptæ*, per *Judicis ſententiam abduſtio*: v.g. vendit Titius Cajo equum Sempronii; Sempronius autem vi-

dens

dens equum suum apud Cajum, illum convenit coram Judice, qui causâ cognitâ, & probatâ, adjudicat Sempromio equum à Cajo ablatum. Hæc ablato dicitur *evictio*, & Cajus emptor habet *actionem evictionis* contra Titium venditorem, nempe jus, ut Titius reddat totum interesse, vel alium equum; & sic venditor dicitur *teneri de evictione*. Cautio hæc evictionis ferè semper præstari solet à venditore ipsi emptori, ut si res à vero Domino evincatur, tunc emptor recorsum, & regressum habeat ad venditorem.

58 *Interdictum* dicitur *ab interdicens*, hoc est, interim dicendo, & est dictum, seu Judicis sententia, qua Prætor aliquid edicit, non in perpetuum, sed ad tempus, donec pleniore judicio de jure petitoris queratur, eo scilicet, quod res, circa quam fertur interdictum, dicitur majorem moram non pati: ut de mortuo inferendo, de via rescindenda, &c. Interdictorum species variz sunt; tres supra viginti inveniuntur in Jure: de quibus singulatim agere nostrum non est, & de quibus interpretes ad tractatum de Interdictis.

§. VI.
DE ORIGINE, ET
partitione universi juris,
tam Canonici, quam
Civilis.

59 **E**xperientia ipsâ palam compertum est, ut ea, quæ Doctõribus trita, ac pervia nimis, nullisque difficultatis sunt, hæc eadem tyronibus, & in jure novitiis summi laboris, ac difficultatis jure merito censentur: utpote qui necliteras quidem, quibus Juris sanctiones allegantur, & multo minus utriusque Juris originem, divisionem, ac materias, quæ in illo continentur, vel legerint, vel audierint. Ea propter utiliter me facturum reputavi, si in illorum documentum, ac commodum, Juris, tam Canonici, quam Civilis principum, partes, res de quibus in illis agitur, & modum ea allegandi cursum hic majori, quæ potuero, claritate expendam.

60 Jus Canonicum nihil aliud est, quam collectio Canonum, seu Decisionum Ecclesiasticarum, quibus res Ecclesiasticæ reguntur, ac gubernantur. Jus igitur Canonicum quinque partes complectitur, nempe *Decretales, Sextum, & Clementinas, Extravagantes, & Decretum*. Liber Decretalium jussu Gregorij IX. collectus fuit à Divo Ray-

mundo Ordinis Prædicatorum, in utroque Jure peritissimo; in quo collectæ sunt Constitutiones, & Epistolæ Decretales Summorum Pontificum, necnon Conciliorum Decreta, usque ad prædictum Gregorium IX. Divisusque est in quinque libros, quorum primus continet tres supra quadraginta titulos, 2. triginta, 3. quinquaginta, 4. unum supra viginti. Et 5. tandem unum supra quadraginta titulos complectitur. Res de quibus in illis agitur hæc carmina edocent:

Pars prior officia parat, Ecclesieque Ministros.

Altera dat Testes, & cætera judiciorum.

Tertia de rebus, & vita Presbyterorum.

Quarta docet quales sint nexu conjugiorum.

Ultima de vitiiis, & penis tractat eorum.

61 Liber *Sextus Decretalium* collectus fuit jussu Bonifacii VIII. in quo insertæ fuerunt Constitutiones aliquæ, tum Gregorij IX. tum prædecessorum ipsius, quæ collectæ non fuerant in quinque libris Decretalium ipsius Gregorij IX. Vocaturque liber hic *Sextus Decretalium*, eo quod additus fuerit quinque aliis libris. Constat etiam quinque libris, in quibus eodem ordine, ac methodo expenduntur materiz eadem, ac in quinque libris Decretalium Gregorij.

62 Postea verò Clemens V. in librum unum redigebat eventus aliquos singulares, qui tempore sui Pontificatus evenerant, decique fuerant; quem librum ejus immediatus successor nempe Joannes XX. in lucem edidit, & quoniam Prædecessorem suum Clementem habuerat Authorem, ideo *Clementinarum* nomine eum insignivit; divisusque est in quinque libros, quorum argumenta exponit hoc carmen:

Juxta, Judicium, Clerus, Sponsalia, crimen.

63 Cæterum cum quotidie denuo nascerentur, evenirentque difficiles casus, pro quorum enodatione aliæ decisiones Pontificiæ necessariæ essent, Joannes XXII. alias promulgavit, quas *Extravagantes* appellavit, quæ sunt omnino viginti. Post illas aliæ Constitutiones Pontificiæ emanarunt, quæ in ipso Jure insertæ sunt, vocanturque *Extravagantes Communes*.

64 *Decretum*, quod est pars quinta Juris Canonici, concinatum est à Gratiano Monacho Benedictino anno 1127. Dividiturque in tres partes: quarum prima continet unam supra centum distinctiones ex quibus quilibet in Capita, Capita in Paragraphos, Paragraphi in articulos dividuntur. Secunda pars Decreti continet triginta sex causas, ex quibus quælibet dividitur in

Quæ-

Quæstiones, & hæc in Capita: hæcque in Paragraphos, & Versiculos. Animadvertendum tamen est, quod in hac secunda parte post quatuordecim tertiam causæ trigesima tertia extat tractatus de *Pœnitentiâ*, divisus in distinctiones septem, & hæc in varia Capita; post tractatûmque hunc de *Pœnitentiâ* quæstiones alix æsq; ad trigessimam septimam sequuntur.

65. Tertia pars Decreti complectitur tractatum, cujus titulus est de *Consecratione*, continens distinctiones quinque, divisus in Capita, & Paragraphos. Hucusque dicta circa Decreti volumem his carminibus brevis comprehensa addiscuntur.

Decretum centum distinctiones dat, & unam.

Triginta causas & sex addet tibi mixtas.

Distinguit septem Pœnitentiâ, Consera quinque.

Auctorem quarum tibi declaro Gratianum.

Opportunè tamen, ac diligenter animadvertendum est, quod Constitutiones, quæ insertæ sunt in Decreto, solum habent eam vim, auctoritatèmq; quam habent auctores ex quibus collectæ fuerunt; ut optime censent Eminent. N. Belarminus libro 2. de Romano Pontifice, capite ultimo, Eximius Suarius de Legibus lib. 4. cap. 5. num. 5. Barbosa

in *Præ. Collection. ad Decretum*. Decretales verò Gregorii IX. & Bonifacii VIII. necnon Clementinæ, & Extravagantes, habent vim legum, quæ Ecclesiam universam obligant, in omnique foro Ecclesiastico observari debent. Et hæc pro Jure Canonico.

66. Jus autem Civile, quod etiam dicitur *Jus Commune*, sive *Imperiale*, nihil aliud est, ut ait Ulpianus in *L. Jus Civile*, & sequent. ff. de *Juristia*, & *Jure*, quam aggregatum quoddam ex legibus, tum Juris naturalis, & gentium, tum privatarum Civitatum collectis in libris Digestorum, Codicis, Voluminis, & Institutionum. Auctor Juris Civilis fuit Justinianus XIV. Imperator in Oriente, qui ad thronum evectus fuit anno Domini 647. vel juxta alios anno 527. ætatis verò suæ 45. seditque ad Imperii Clavum annis triginta novem, scriptusque fuit in Catalogo Sanctorum, ut testatur Bartholus in *primum Rub. Cod. & in Præ. ff. Ver. Super primum Rub.* & Joannes Faber Aquitanicus *super Rub. Præ. Instit.* Hic igitur Imperator sub initium Imperii sui injunxit decem viris, illis scilicet, qui recensentur in prima, & secunda Constitutione Codicis, nempe Triboniano Joanni, Leoncio Focæ, Basilidi, Thomæ, Con-

stantino,

stantino, Theophilo, Dioscoro, & Præsentino, ut recognitis antiquis Codicibus, Gregoriano, nimirum, Hermogeniano, & Theodosiano, novum Codicem Justinianum ederent; ut constat ex 1. *Const. sub Rub. de Novo Cod. Fac.* qui præfati decem illustres Compilatores Justinianum Codicem ediderunt anno tertio Imperii ipsius Justiniani.

67. Post hæc Justinianus ipse animum vertens ad enucleanda infinita pane veteris prudentiæ volumina, commisit sex peritissimis Viris, videlicet Triboniano, Constantino, Theophilo, Dorotheo, Anatolio, & Cratino; ut, unâ cum aliis novem supra memoratis doctissimis causerum Patronis, accuratè perlegerent immensa prudentiæ veteris volumina, & quoad fieri posset, in compendium redigerent, ubi in quinquaginta libris communes Romanorum sanctiones, quæ ab Urbe condita, & à Romulis descenderant temporibus, distinctè, apertèque unico in Codice ostenderent. Tandemque septemdecim hi peritissimi Viri, Tribonianus præsertim hujus operis Magister, compilarunt, & enuclearunt quinquaginta libros Digestorum, quos hodie habemus; quod opus Justinianus approbavit, & confirmavit anno octavo Imperii sui, ut Justinianus ipse testa-

tur in *leg. Tanta*, § 8. *Leges autem, Cod. de Veter. Jur. enuel.*

68. Deinde postquam Codicem sui nominis, posteaque Digesta in publicam lucem Justinianus edidisset, injunxit Triboniano, Theophilo, & Dorotheo, ut ex veterum institutionibus, Institutiones, quas hodie habemus, contingerent, infererentque in libro Institutionum, quibus hodie utimur. Demum anno decimo Imperii sui codicem emendatum, castigatumque denudò in lucem edidit, & hunc codicem appellari jussit *Codex Domini Justiniani repetita prælectionis* (id est nova editionis) quod constat ex *constitutione Cod. de Emendando Jus. Cod.* Tandem cum Constitutiones alias Justinianus idem ediceret, numero scilicet circa centum, eas in libro, qui appellatur *Novellarum Const.*; inseruit, ut cum Acurso tenet nobilior interpretum pars. Et hæc pro origine, Auctoreq; Codicis, Digestorum, Institutionum, & Novellarum Constitutionum.

69. Postea verò supervenit liber Feudorum, quem *decimanam collationem* vocamus; cujus Auctores sunt Federici Imperatores antiquus, & minor; ut testatur Odofredus in *Authent. Cassa. Cod. de Sacrosancti. Eccl.* Nunc ergo ad Juris Civilis partes singularem gradum faciamus. Digestorum igitur liber (sic dictus,

D quia

quia in eo, quasi digesta, & in methodum traducta reperiantur, quae imminens peae voluminibus, & legibus, veluti *rudis, indigesta*que mole, continentur) quinquaginta libros complectitur, qui in tria volumina divisi sunt: quorum primum dicitur *Digestum Vetus*, continetque quatuor supra viginti libros. Secundum vocatur *Infortiatum*, constatque quatuordecim libris. Tertium denique dicitur *Digestum Novum*, duodecim libris distinctum. Volumina haec tria vocantur etiam *Pandectae* in *Lege 2. §. Cum omnia Cod. de Veter. Jur. enucl. hoc, est liber, sive unum continens omnia*. Primum volumen dicitur *Digestum Vetus*, quia primo compactum fuit. 2. vocatur *Infortiatum* juxta aliquos, quia difficiliores, fortioresque leges continet. 3. tandem *Digestum Novum*, eo quod ultimo loco publicam nactum fuit lucem.

70. Digestum Novum continet bis mille noningenti viginti, & octo leges. In Infortiato numerantur bis mille ducentae, & quatuor supra triginta. In Digesto denique Veteri reperiantur bis mille noningenta octoginta tres leges: & in summa leges Digestorum sunt octies mille centum quadraginta quinque.

71. Secundus liber Juris Civilis, scilicet *Justinianus Codex*, complectitur duodecim li-

bro: ex quibus novem primi inserti sunt in volumine, quod *Codex* appellamus; tres vero reliqui in libro qui vocatur *Volume*. Novem primi libri habent ter mille & sexaginta octo leges; reliqui vero tres libri, qui in *Volume* continentur, habent nongentas & quatuor supra quinquaginta leges. Et in summa univertus *Codex* constat, quater mille quingentis & duabus supra sexaginta legibus. Argumenta, quae in novem primis Codicis libris enucleantur, haec carmina dabant.

Sacra prima, secunda parata, juxta tertia dicit.

Contrahit in quarta: Nubere quinta docet.

Donat testes sexta: Libertos septima ponit.

Pignora in octava: Crimina nona premit.

72. Posteriores tres libri Codicis, sicut & *Authenticarum*, & *Novellarum*, cum diversis, prorsusque distinctas materias pertractent, neutiquam possunt illorum argumenta in compendium redigi. Insuper. Volumen non solum complectitur tres Codicis posteriores libros, verum etiam *Authentica*, quae in *Collatione* dividuntur, librumque *Feudorum*, qui in duos alios libros partitur, quorum quilibet in titulos, & *Paragraphos* dividitur.

De

73. Demum quartus liber Juris Civilis sunt *Institutiones Justinianae*, sive *Instituta*, ubi veluti in Compendium, clarissimamque methodum universa Juris Civilis precepta redacta addiscuntur; volumen hoc in quatuor libros partitum est in primo agitur de personis; in secundo de rebus, & modis eas acquirendis; in tertio de contractibus, & obligationibus; in quarto de actionibus.

Prætermitto modum, praximque allegandi textus uti jusque Juris, quia potius usu ipso, & experientia, quam confusis verborum ambagibus, & præceptis addiscitur. Superfedeo itidem explicationi juris nostri municipalis, quia apud quemque ex Authoribus regnicolis nullo labore offenditur. Atque hæc in commodum tyronum brevi calamo delibasse, sufficiat.

DISPUTATIO I.

DE NATURA, ET CONTRACTUUM DIVISIONIBUS.

CUM recta pertractandi methodus prius rei naturam, quam in dissertationem adducitur, ejusque multipliciter, ac partes reterendas exposulet, ut deinde, quae ipsam, aut comitantur, aut subsequuntur, aut concernant, dignoscantur; ideo in prima hac disputatione Contractus essentiam, ejusque multipliciter enucleabimus; ut postea ad cæteras circa ipsum difficultates expediat nobis pateat aditus.

SECTIO I.

ESSENTIA PACTI, ATQUE Contractus exponitur.

UT clarius Contractus definitio stabilita maneat, prænotandum est, hoc nomen Contractus, etymon trahere à *trahendis* in vicem voluntatibus, & in unicum eas colligere, seu obligare; quo sensu sumitur ab *Ulpiano* ex *Labeone* in *leg. La-*

beo 10. §. Contract. ff. de Pact. ubi inquit: *Contractum autem ulero, citroque obligationem, quod Graeci Syntallagma vocant: Qui bus verbis, ut postea latius demonstrabimus, non tam definit Contractum, quam ejus etymologiam exponit. Alii vero Contractum ita appellari existimant à contrahenda obligatione: hæc est juri consformior, & naturæ ipsius contractus, quæ aliquam*

D₂

sem